

1363 hş., III, 137-139; Abdülhüseyn Zerrînkûb, *Seyrî der Şi'r-i Fârsî*, Tahran 1363 hş., s. 114-115; Sîrûs Şemîsâ, *Seyr-i Rubâ'î der Şi'r-i Fârsî*, Tahran 1363 hş., s. 89; Zeynelâbidîn Mü'temen, *Teĥavvül-i Şi'r-i Fârsî*, Tahran 1371 hş., s. 349; M. Ali Müderris, *Reyhânetü'l-edeb*, Tahran 1374 hş., IV, 17-18; Şerîfî, "Tâlib-i Âmüli", *Dânişnâme-i Edeb-i Fârsî* (nşr. Hasan Enûşe), Tahran 1380 hş., IV 1628-1632; Ferâmürz Güderzî, *Zindegînâme ve Kârname-i Edebî-yi Tâlib-i Âmüli: Şâ'ir-i Hünermendî ki Şâyeste in Ferâmüşî Nîst*, Tahran 1382 hş.; Dihhudâ, *Luġatnâme* (Muîn), X, 15257; Munibur Rahman, "Tâlib Âmuli", *El²* (İng.), X, 164.

HİCABİ KIRLANGIÇ

TÂLIB EFENDİ

(ö. 1118/1706)

Müderris, kadı,
şair ve bestekâr.

Bursa'da doğdu. Adı Mehmed'dir. Kaynakların hemen hemen tamamının aksine *Atrabü'l-âsâr*'da ismi Ahmed olarak kaydedilmiştir. Kürd Mustafa Efendi adıyla tanınan bir imamın oğlu olmasından dolayı Kürdzâde, Kürdefendizâde, Kürdimamzâde lakaplarıyla anılır. Küçük yaşta ilmiye mesleğine yöneldi. Bursa'da müderris Râgıb Ali Efendi, Hâbilzâde Ömer Efendi gibi âlimlerinden faydalandı. Hâbilzâde Ömer Efendi'nin Medine'ye gitmesinden sonra mülâzım oldu. Şevval 1097'de (Eylül 1686) hâriç pâyesıyla Arabiyye Medresesi'nde görevlendirildi. İki yıl sonra mûsile-i Sahn'a devam etti. 1109'da (1697) Müftî Ahmed Paşa Medresesi'ne nakledilmesinin ardından Cemâziyelâhir 1111'de (Aralık 1699) Molla Hüsrev Paşa Medresesi'ne tayin edildi. Cemâziyelevvel 1114'te (Ekim 1702) Kütahya kadılığıyla görevlendirildi. Anadolu (Kütahya) Valisi Köprülüzâde Nûman Paşa ile aralarındaki anlaşmazlık yüzünden azledilmesine rağmen (Receb 1115 / Kasım 1703) daha sonra Şeyhülislâm Paşmakçızâde Ali Efendi tarafından aynı görevle Erzurum'a gönderildi (Şevval 1117 / Ocak 1706). Çok kısa süren Erzurum kadılığı sırasında Receb 1118'de (Ekim 1706) vefat etti.

Tâlib Efendi IV. Mehmed devrinde şöhrete ulaşmıştır. Özellikle Arapça'ya vukufuyla bilinen, ilmî kişiliğinin yanı sıra döneminde şairliği ve bestekârlığıyla da tanınan Tâlib Efendi'nin şiirlerini topladığı mürettep divanı günümüze ulaşmıştır. Divanındaki Türkçe şiirlerinde "Tâlib", Farsça gazellerinde "Âzim" mahlasını kullanmıştır. Sâlim *Tezkire*'sinde, Şeyhî *Vekâyü'l-fuzalâ*'sında onun şiir ve inşâda başarılı ve şöhret sahibi bir şair olduğunu be-

lirtir. El yazması güfte mecmualarında dinî ve din dışı formlarda bazı bestelerine rastlanan Tâlib Efendi'nin dönemin müzikînasları arasında yer aldığı muhakkaktır. Belîğ ondan, özellikle okuyuculuğu ve bestekârlığıyla tanınmış iyi bir müzikînas olarak söz eder (*Güldeste*, s. 483). Sadettin Nûzhet Ergun, Tâlib Efendi'nin, güfteleri Niyâzî-i Mısır'ya ait dört ilâhisinin metnini neşretmiştir (*Türk Musikisi Antolojisi*, I, 100-101). Bunların arasında sadece, "Ey sanem n'oldun câna kastın var" mısraıyla başlayan sofyan usulündeki evic ilâhisinin notası günümüze ulaşmıştır (*TSM Sözlü Eserler*, s. 141).

BİBLİYOGRAFYA :

Mustafa Safâî Efendi, *Tezkire* (haz. Pervin Çapan), Ankara 2005, s. 364-366; Belîğ, *Güldeste*, s. 482-486; a.mlf., *Nuhbetü'l-âsâr*, s. 273-288, LIII-LVI; Şeyhî, *Vekâyü'l-fuzalâ*, IV, 284-285, 294, 363; Sâlim, *Tezkiretüş-şu'arâ* (nşr. Adnan İnce), Ankara 2005, s. 471-473; Ebûîshakzâde Esad Efendi, *Atrabü'l-âsâr*, İÜ Ktp., TY, nr. 6204, vr. 23*; *Osmanlı Müellifleri*, II, 297; Sadettin Nûzhet Ergun, *Türk Musikisi Antolojisi*, İstanbul 1942, I, 54, 100-101; Kepecioğlu, *Bursa Kütüğü*, IV, 250-251; *TSM Sözlü Eserler*, s. 141; Hüseyin Benlioğlu, *XVII. ve XVIII. Yüzyıl Bursa'da Yetişen Müzikînaslar* (yüksek lisans tezi, 1998), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 27-29; Avni Erdemir, *Anadolu Sahası Musikînasları Divan Şairleri*, Ankara 1999, s. 467-470; H. Yılmaz, "Tâlib", *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, Ankara 2007, VIII, 166-167.

NURİ ÖZCAN

TÂLIBOF

Mirzâ Abdürrahîm Tâlibof Tebrizî
(1834-1911)

İranlı yazar ve şair.

Tebriz'de doğdu. Marangoz olan babası Ebû Tâlib Neccâr'a nisbetle Ebûtâlibzâde, Tâlibzâde ve Rusça terkibe göre Tâlibof lakabıyla anılır. On altı yaşında iken gittiği Tiflis'te eğitim gördükten sonra Dağıstan'ın merkezi Temürhan-Şûra'ya (Buy-naksk) yerleşti. Bu arada Kâşân Şeybânîleri'nden Muhammed Ali Han'ın sahibi olduğu müteahhitlik firmasında çalıştı ve bir süre sonra kendi firmasını kurdu. Zamanla küçük bir kütüphane oluşturduğu evi siyaset ve ilim adamlarının toplantı yeri haline geldi. Rusça öğrenen Tâlibof bu sayede yeni bilgiler edindi, öğrendiklerini halk için yazmaya başladı. 1888'de İstanbul'a, 1899'da Tahran'a, oradan hac için Atebât'a ve Hicaz'a gitti. 1901'de Bakü üzerinden Avrupa'ya seyahat etti. 1902'de göz tedavisi için Berlin'e geçti. Özellikle bu seyahatinde modern düşünce ve teknik gelişmeleri yakından tanıma imkânı

buldu. Bütün eserlerini elli yaşından sonra kaleme alan Tâlibof'un çalışmaları, modern Batı düşüncesinin İran'a girişini hızlandırdığı gibi güçlü bir İran milliyetçiliğinin doğuşuna katkıda bulunan önemli faktörlerden biri oldu. 1906'da İran Meşrutiyet İnkılâbı'nda onun düşüncelerinin ön plana çıkmasıyla Tebrizli meşrutiyetçiler Tâlibof'u gıyabında Millî Şûrâ Meclisi'ne vekil seçtiler. Seçimlerden sonra kendisinin diğer Azerbaycan temsilcileriyle birlikte Tahran'a gitmesi istendiyse de o bu teklifi kabul etmedi. Bu konuda yorgunluğunu ve göz rahatsızlığını ileri sürdüğü yahut *Mesâlikü'l-muhsinin* adlı kitabından dolayı kendisini tekfir eden meşrutiyet karşıtı Şeyh Fazlullah Nûrî'den çekindiği kaydedilir. Tâlibof Temürhan-Şûra'da vefat etti.

Eserleri. 1. *Kitâb-ı Aĥmed* (*Sefîne-i Tâlibî*) (I-II, İstanbul 1311-1312; Tahran 1326 hş.). Tâlibof'un en tanınmış eseri olup "sohbet" adı verilen her bölümde bilimsel ve sosyal bir konu işlenmiştir. I. ciltte daha çok tarih ve bilimle ilgili konular, II. ciltte vatan severlik ve İran'ın bayındır hale getirilmesi gibi hususlar ele alınmıştır. Planı Jean Jacques Rousseau'nun *Emil* adlı eserine benzeyen kitaba adını veren Ahmed hayalî bir kahraman olup müellif eserde kahramanının babası ve müebbisi rolünü üstlenmiş, onu doğru yola iletmeye çalışmıştır. Bu kahramanın kişiliği yazarın diğer eserlerinde de görülmektedir. 2. *Nuĥbe-i Sipihri* (İstanbul 1310; Tahran 1322; Tebriz 1327). Hz. Peygamber'in hayatına dairdir. 3. *Mesâlikü'l-muhsinin* (Kahire 1323; Tahran 1347 hş.). Gençlerden oluşan bir topluluğun ilmî amaçlar için Demâvend Kalesi'ne yaptığı hayalî yolculuğun anlatıldığı eserde Sir Humphry Davy'ın *The Last Days of a Philosopher* adlı eseri taklit edilmiştir. 4. *Mesâ'ilü'l-hayât* (Tiflis 1324). *Kitâb-ı Aĥmed*'in III. cildi olarak da kabul edilen eserde siyasî, içtimâî ve dinî konular daha üst düzeyde ve kahramanın olgunluğuna uygun biçimde ele alınmıştır. Burada genç bir mühendis, bilgili ve ileri görüşlü bir kişi olan Ahmed çeşitli meseleleri tahlil ederek okuyucuya yol göstermeye çalışır. Yasal ve sosyal özgürlüklerden söz edilen kitabın sonuna Japonya anayasasının tercümesi eklenmiştir. 5. *Îzâhât der Bâre-yi Âzâdî* (Tahran 1324, 1325). İran Meşrutiyet İnkılâbı sırasında yazılmış olup kitapta meşrutiyetin anlamı, Millî Şûrâ Meclisi, meclisin yararları, milletvekillerinin görevleri, halkın kanun ve meclis karşısındaki sorumluluklarından

Talibof

bahsedilmiştir. 6. *Siyâset-i Tâlibî*. Tâlibof'un bu son eseri ölümünün ardından Mirza Habîb Şîrâzî tarafından yayımlanmıştır (Tahran 1329). Tâlibof'un çevirileri de şunlardır: *Risâle-i Fizik* (Farsça nesrin sade örneklerinden biri kabul edilir; İstanbul 1311); *Pendnâme-yi Mârkûs Kayser-i Rûm* (Aslı Yunanca olup *Prens Erzozof* adlı Rusça çevirisinden tercüme edilmiştir; İstanbul 1312); *Risâle-i Hey'et-i Cedide* (Fransız matematikçisi Camille Flammarion'a ait eserin Rusça tercümesinden çevrilmiştir; İstanbul 1312). Tâlibof'un bunların dışında çeşitli dergi ve gazetelerde birçok makalesi ve şiiri yayımlanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Abdul-Hadi Hairi, *Shi'ism and Constitutionalism in Iran*, Leiden 1977, s. 43-52; Shaul Bakhash, *Iran: Monarchy Bureaucracy and Reform under The Qajars: 1858-1896*, London 1978, s. 347, 348, 349, 350, 353, 354; Feridun Âdemiyet, *Endîşehâ-yı Tâlibûf Tebrîzî*, Tahran 1363 hş.; Ahmed-i Kesrevî, *Târîh-i Meşrûta-i İrân*, Tahran 1370 hş., s. 43-46, 190, 191, 192, 193; Yahyâ Âryanpûr, *Ez Şabâ tâ Nimâ*, Tahran 2535 şş., I, 287-304; Mehdi Bâmdâd, *Şerh-i Hâl-i Ricâl-i İrân*, Tahran 1381 hş., II, 262-263; Reşnevzâde, "Tâlibûf", *Dânişnâme-i Edeb-i Fârsî* (nşr. Hasan Enûşe), Tahran 1382 hş., V, 371-375; İraj Parsinejad, *A History of Literary Criticism in Iran: 1866-1951*, Bethasda 2003, s. 121-140; İrec Efsâr, "Tâlibûf", *Yağmâ*, sy. 39, Tahran 1330 hş., s. 214-221; M. Kia, "Nationalism, Modernism and Islam in the Writings of Talibov-i Tabrizi (Iranian Intellectual Mirza Abdul Rahim Talibov-i Tabrizi)", *MES*, XXX/2 (1994), s. 201-223; Rızâ Şecerî-yi Kâsım Hayalî, "Tevellüd-i Tâlibûf ve Vekâlet-i ü ber Pâye-i İsnâd", *Faşnâme-i Gencine-i İsnâd*, sy. 70, Tahran 1387 hş., s. 73-80; Munibur Rahman, "Tâlibûf", *EP* (İng.), X, 164-165; Dihhudâ, *Luğatnâme* (Mu-), IX, 13459-13462.

RIZA KURTULUŞ

TALİH

(bk. BAHT).

TA'LİK

(bk. İDMÂC).

TA'LİK

(bk. MUALLAK).

TA'LİK

(التعليق)

Bir hukukî işlemin hükümlerinin işlemeye başlamasının veya işlemekte olan hükümlerine son verilmesinin gelecekte gerçekleşmesi muhtemel bir olaya bağlanması anlamında fıkıh terimi (bk. ŞART; TALÂK).

TA'LİK

(تعليق)

Altı çeşit yazının dışında İran'da ortaya çıkan kadim bir yazı türü.

Sözlükte "asılmak, askıya alınmak" anlamındaki ta'lik İran'da tevkî' ve rikâ' yazılarından geliştirilmiş bir yazı çeşididir. Erken dönemden başlayarak İslâm devlet teşkilâtında, divanlarda kalem ağzı 2-3 mm. olan tevkî' hattıyla kısa, kalem ağzı 1 mm. olan rikâ' ile uzun metinler yazılırdı. Bu yazıların İran'da ve İran'ın doğusundaki ülkelerde geçirdiği değişiklik sonucu ortaya çıkan yeni üslûba ta'lik adı verilmiştir. Bazı İran kaynaklarında ta'likin doğusunda İran'da kullanılan eski Avestâî ve Pehlevî yazılarının etkili olduğu ileri sürülmüşse de ta'lik yazı incelendiğinde onun tevkî' ve rikâ'dan geliştirilmiş olduğu açıkça görülür. Bu yazı genelde harflerinin geniş kavisli ve asılımsı gibi görünüşü sebebiyle bu ismi almıştır. Hatta tevkî' ve rikâ' yazılarının arasında muallakta kaldığı için bu yazıya ta'lik denildiğini söyleyenler de vardır (Fezâilî, s. 418). Ta'lik için "ta'lik-i kadîm" ve "ta'lik-i aslî" isimlerine de rastlanır.

Ta'lik hattı, VII. (XIII.) yüzyıldan itibaren yeni bir yazı türü olarak kendini göstermeye ve resmî divanlarda kullanılmaya başlanmıştır. Ta'lik yazarlar hükümdarların ve dinî merkezlerin emrindeki kâtiplerdir. Bu kâtipler yazılarını edebî ve sanatlı ifadeyle kaleme almakta tecrübeli "ta'lik-nüvîs"lerdir. Kendilerine münşî, yazdıkları metinlere de inşâ adı verilir. Ta'likin süratle yazılması, bilinen şekil ve ölçülerin dışına çıkılması sebebiyle harflerin iç içe oturduğu, birleşmeyen harflerin de birbi-

rine bağlandığı, nokta ve hareketlerin yer yer konmadığı görülür. Böylece süratle yazılması yanında resmî evrakta silinti ve kazıntının da önüne geçilmiştir. Bu özellikleri sebebiyle ta'likin yazılması ve okunması uzun alıştırma ve tecrübelerle bağlıdır. Ta'lik yazıda satır sonları bükülerek yukarıya doğru yükselir ve harfleri uzun kıvrınlarla nihayetlenir.

İran kaynaklarına göre ta'lik hattını ilk defa ortaya koyan Hâce Tac Selmân-ı İsfahânî (ö. 897/1491) veya Hâce Ebû'l-Âlî, kemale erdiren ise Abdülhay Münşî Esterâbâdî (ö. 907/1501) yahut Hasan b. Hüseyin Ali Fârisî'dir. Halbuki bu yazıyla VIII. (XIV.) yüzyıldan başlayan dikkate değer örnekler mevcuttur. Ancak araştırmacılar, İhtiyârüddin Münşî'nin (ö. 990/1582) ta'liki en yüksek seviyeye ulaştıran hattat olduğunda birleşmektedir. Bunların dışında kadim ta'lik hattında meşhur olanlardan bazıları şunlardır: Ahmed b. Ali b. Ahmed Şîrâzî (XIV. yüzyıl), Abdurrahman Müzehhib Şîrâzî (XIV. yüzyıl), Mansûr b. Muhammed Bihbehânî (XIV. yüzyıl), Necmeddin Mes'ûd Sâvî (XV. yüzyıl), Hâce Şehâbeddin Abdullah Mürvârid Kirmânî (ö. 922/1516), Âkâ Muhammed Kâzım Vâlih İsfahânî (ö.

Seyyidî Mustafa Münşî'nin Fâth Sultan Mehmed'in kütüphanesi için istinsah ettiği *Hikmetü'l-İşrâk* adlı eserinin van sayfası (TSMK, III. Ahmed, nr. 3267)

